

ОРУШТВО „СВЕТИ САВА”

БРАТСТВО XXV

Београд, 2021.

БРАТСТВО
Часопис Друштва „Свети Сава”

Уређивачки одбор
Бојовић др Злата
Вишкјевич др Регина (Гдањск)
Ђуба др Јоланта (Гдањск)
Зупан Душан
Мркаљ др Зона
Мршевић-Радовић др Драгана
Неделку др Октавија (Букурешт)
Петровић Душко М.
Ристић др Љубодраг

Главни и одговорни уредник
проф. др Злата Бојовић, академик

Технички уредник
Љиљана Дукић

Техничка припрема
Матеа Милошевић

Секретар
Тања Ракић

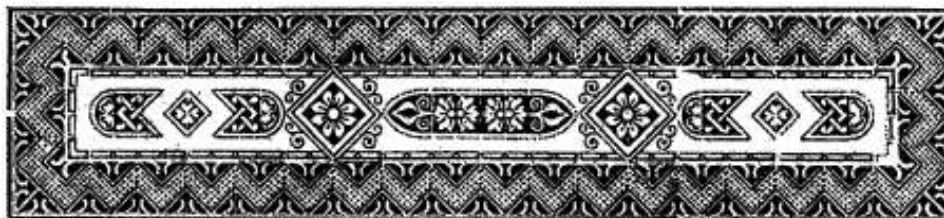
Стручна редактура и лектура
Љиљана Дукић

Издавач
Друштво „Свети Сава“
Web site: www.sveti-sava.org.rs
E-mail: info@sveti-sava.org.rs

Copyright 2021. by Društvo „Sveti Sava“

Штампа:
Eurodream D.O.O. Nova Pazova

Тираж:
300

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2021.25.3>
УДК 398(=163)

Рад примљен: 10. 8. 2021.

Рад прихваћен: 9. 9. 2021.

Оригиналан научни рад

МУШКИ ДАНИ У НАРОДНИМ ВЕРОВАЊИМА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА

У народној култури Словена посебан значај је приписиван семантици дана у недељи. У зависности од народног погледа на неки дан и од тога да ли је он сматран добрим или лошим, срећним или несрећним, лаким или тешким, реализоване су многобројне активности – од започињања и обављања свакодневних и сезонских послова, па до обредних и ритуалних радњи. У раду ће се разматрати народни поглед на тзв. мушке дане код Јужних Словена. Анализираће се начини настанка одређених квалификација појединог дана и њихов утицај на народна веровања. У корпус истраживања су уврштене монографије, научни радови и студије о народном поимању времена и дана у недељи код Јужних Словена.

Уводна разматрања

Према словенским народним представама дани се могу поделити на *мушке* и *женске*, у зависности од граматичког рода њиховог назива. Код Јужних Словена у мушке дане спадају они чији су називи именице мушког рода (понедељак, уторак, четвртак), док именице женског рода означавају женске дане (среда, субота, недеља). Петак се одликује специфичним местом у народној култури Срба, Бугара и Македонаца, с обзиром на то да се перципира као женски дан, посвећен Светој Петки, док би према књижевном називу требало да припада мушким данима.¹

¹ Д. Ђурић, *Дани у недељи у народној култури Јужних и Источних Словена*, Балканолошки институт САНУ, Посебна издања, књ. 145, Београд, 2020, 109.

Припадност мушким или женским данима је учествовала у формирању народних представа о данима код свих словенских народа, уз још неке критеријуме. На пример, посебне квалификације су приписиване сваком дану у зависности од његовог места у седмици и народног вредновања опозиција почетак/крај (седмице), пар/непар, итд. По правилу, „почетно“ је у народној култури Словена перципирано као позитивно, добро и повољно, док је „крајње“ сматрано неповољним, граничним и ризичним. Такође, предзнак „мушки“ је код свих словенских народа имао опште позитивно вредновање, док је „женски“ садржао негативну конотацију.

У раду ће бити анализирани народне представе о мушким данима код Јужних Словена. Пре свега, биће разматрани начини настанка квалификација сваког од поменутих дана и њихов утицај на њихово вредновање, које је у великој мери утицало и на обављање или одлагање свакодневних послова у кући и пољу (чишћење куће, печење хлеба, ткање, купање, рад на њиви), могло је одредити почетак неког сезонског посла или активности која се обавља у посебним приликама (сетва, жетва, грађење куће, одлазак на пут), итд.

Тема дана у недељи, па тиме и мушких дана, код јужнословенских аутора донедавно није систематски истраживана. Народна веровања о данима су се, најчешће, јављала спорадично и у оквиру разматрања других питања у радовима српских, бугарских, македонских, хрватских и словеначких аутора. У *Српски митолошки речник* аутори су уврстили и одреднице посвећене данима.² Значајне податке о народном погледу на дане су у својим истраживањима оставили Миле Недељковић³ и Љубинко Раденковић⁴. Недељко Богдановић је 1996. године објавио сажет рад о народним веровањима о данима у сврљешком крају.⁵ Међу истраживањима на бугарском простору ваља поменути радове Рачка Попова⁶, Иваничке Геор-

² Ш. Кулишић, П. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, 1970.

³ М. Недељковић, *О светковању петка у нашем народу*, Зборник Сјенице 5, Сјеница, 1989, 135-148.

⁴ Љ. Раденковић, *Народне басме и бајања*, Ниш, Приштина, Крагујевац, 1982; *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд, 1996; *Зао час у веровању словенских народа*, *Studia Mythologica Slavica*, XIX, Ljubljana, 2011, 213-218; *Време у народној демонологији Словена*, Време, вакат, земан. *Аспекти времена у фолклору*, Београд, 2013, 15-38.

⁵ Н. Богдановић, *Веровања и празноверице у сврљешком крају у вези са данима у недељи*, Етно-културолошки зборник, књ. 2, Сврљиг, 1996, 256-259.

⁶ Р. Попов, *Народен светоглед*, Ловешки крај Материална и духовна култура, Софија, 1999, 268-292; *Многобројна лица Свете Петке Трновске*, Култ светих на Балкану, Лицеум, 5, Крагујевац, 2001, 137-148; *Светци и демони на Балканите*, Сравнително етнологско истраживање, Софија, 2002.

гиеве⁷ и Стојана Генчева⁸, који се у појединим сегментима дотичу и теме дана у недељи; код Македонаца – истраживања Танаса Вражиновског⁹, Весне Петреске¹⁰; Јозефа Обрембског¹¹; код Хрвата – Маје Бошковић-Стули¹², Франа Иванишевића¹³, Ђура Франковића¹⁴, Милована Гавација¹⁵; код Словенаца – Јакоба Келемине¹⁶ и Ника Курета¹⁷.

Целовито и систематско истраживање теме дана у недељи у фолклору јужнословенских и источнословенских народа представља монографија *Дани у недељи у народној култури Јужних и Источних Словена* Драгане Ђурић.¹⁸

⁷ И. Георгиева, *Българска народна митологија*, Второ переработено и допълнено издание, София, 1993.

⁸ С. Генчев, *Семейни обичаи и обреди*, Софийски край, Етнографски и езикови проучавања, София, 1993, 196–234

⁹ Т. Вражиновски, *Народна митологија на Македонците*, кн. 1–2, Скопје, Прилеп, 1998; *Речник на народната митологија на Македонија*, Скопје, 2000.

¹⁰ В. Петреска, *Биографски кажувања на луѓето што имале средба со демонски суштества*, Етно-културолошки зборник, књ. 7, Сврљиг, 2001: 195-200; *Мотивот предење во балканските народни култури со посебен осврт на македонската народна култура*, Фолклористика, 2/1, Београд, 2017, 63-80.

¹¹ Ј. Обрембски, *Македонски етносоциолошки студии*, Прилеп, Скопје, 2001.

¹² М. Bošković-Stulli, *Istarske narodne priče*, Zagreb, 1959; *Usmene pripovijetke i predaje*, Zagreb, 1997.

¹³ F. Ivanišević, *Poljica*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, IX, Zagreb, 1904, 23-144; *Poljica*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, X, sv.1, Zagreb, 1905, 1-111.

¹⁴ Đ. Franković, *Đulićima raku iskopaše (Balade i romance)*, Etnografija Hrvata u Mađarskoj, 2, Budimpešta, 1995.

¹⁵ M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, т. 1, Od poklada do jeseni, Zagreb, 1939; *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, т. 2, Oko Božića, 2. novo priređeno izdanje, Zagreb, 1988.

¹⁶ J. Kelemina, *Bajke in pripovedke slovenskega ludstva z mitološkim uvodom*, Ljubljana, 1997.

¹⁷ N. Kuret, *Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime. d. 1: Pomlad*, Celje, 1965; *Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime. d. 2: Poletje*, Celje, 1967; *Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime. d. 3: Jesen*, Celje, 1970a; *Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime. d. 4: Zima*, Celje, 1970b.

¹⁸ Д. Ђурић, *Дани у недељи у народној култури Јужних и Источних Словена*, Балканолошки институт САНУ, Посебна издања, књ. 145, Београд, 2020.

Понедељак

У свим јужнословенским језицима понедељак означава дан који следи после недеље: *понедељак/понедељак* (српхр), *понеделник* (мак. и буг), *ponedeljek* (словен). С обзиром на то да се овај дан код поменутих народа схвата као почетак седмице, односно као дан после дана – празника, најчешће је окарактерисан као срећан, добар или, чак, најбољи, најсрећнији, најповољнији у недељи. Позитивна семантика понедељка код Јужних Словена је утицала и на народно веровање да ће дете које се роди на овај дан добро напредовати, бити срећно, здраво и богато.

Значење „почетни“ или „први“ је преовлађујуће у позитивној семантици понедељка код Јужних Словена, па се веровало да је овим даном добро започети све послове и поћи на пут. Сматрало се да ће послови који се започну у понедељак напредовати као што и седмица напредује. У Северној Македонији је ово веровање поткрепљено и старозаветном причом о почетку стварања света у овај дан, односно како је Бог тада отпочео свој успешан рад, па се веровало да ће напредовати и послови које тада отпочну људи.¹⁹ У Хрватској се говорило да је понедељак срећан дан „valjda, jer je prvi dan u nedjelji“.²⁰

Значајан фактор у формирању народних представа о понедељку представља чињеница да је, будући први дан у седмици, понедељак истовремено и непаран дан. Непарни бројеви, па тиме и дани су у народној култури схватани као „динамични“ и повољни за отпочињање послова, за разлику од парних, који су схватани као стабилни, али статични.²¹ Код свих Јужних Словена се гледало да се грађење куће започне понедељком да би посао добро напредовао.²² Такође, већина ратарских послова је започињана и обављана овог дана. У Србији се понедељком, уз четвртак, најчешће почињало орање и сетва.²³ У Бугарској су жетву, такође, започињали „на добар дан“ (*хубав ден*), односно у понедељак или среду.²⁴ Истим данима су ишли и у вршидбу, пошто се веровало да ће посао око жита добро тећи и убудуће.²⁵

¹⁹ Вид. нап. 9, 329.

²⁰ М. Stojković, *Sretni i nesretni dani*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, XXX/2. Zagreb, 1936, 62.

²¹ Вид. нап. 18, 67–68.

²² С. Средкова, *Гагаузката кџаца*, Българска етнология, 2006/XXXII-1, София, 2006, 28; Г. Михайлова, *Жилище*, Ловешки край, София, 1999, 15.

²³ С. Кнежевић, М. Јовановић, *Јарменовци*, СЕЗБ, LXXIII, Београд, 1958, 16–17; вид. нап. 3, 138; Ј. Ђаповић, *Сапутници живота – веровања и ритуали*, Приватни живот код Срба у деветнаестом веку. Од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата, Београд, 2006, 445.

²⁴ И. Крайнов, *Земеделие*, Ловешки край, София, 1999, 86.

²⁵ С. Ракшијева, *Животновѣдство*, Ловешки край, София, 1999, 57.

Неретко се код Јужних Словена срећу народна веровања да ће цела седмица бити управо онаква какав буде понедељак. На пример, код Хрвата се говорило: „Ако се с понедељником добро или зло започне, бит ће добро или зло кроз сјелу седмицу“²⁶. Исто тако, сматрало се да ће човек целе седмице давати новац, уколико некоме да зајам у понедељак.²⁷ Ово веровање се и данас среће код Срба у Банату,²⁸ а у његовој основи је народна представа да ће један временски одсек (седмица) бити онакав какав буде њен почетак. Исте народне представе се препознају у словенским веровањима да ће цела година бити онаква како се проведе Божић (који се перципира као почетак године).

Понедељком су најчешће започињани и тзв. женски послови. На пример, у Србији се сматрало да је овим даном безбедно радити с вуном, док су осталим данима жене избегавале то да чине, пошто се говорило да би, у том случају, вукови нападали овце.²⁹ У Северној Македонији су жене, исто тако, све послове започињале понедељком.³⁰ У Бугарској се гледало да се прво ткање обави у овај дан.³¹

Припадност понедељка „мушким“ данима, за разлику од Источних Словена, није била од великог значаја у народним представама Јужних Словена. Хрвати су веровали да су људи рођени у мушки дан заштићени од нечисте силе.³² Према народним веровањима у Херцеговини и Црној Гори, понедељком је добро ступити у брак, пошто ће то допринети да се роди мушко дете.³³ Исто тако у Хрватској, Срби и Хрвати су сматрали да ће се, уколико се кокошка насади на јаја у мушки дан, излећи петлићи.³⁴ Код Срба Граничара се веровало да ће крава отелити мушко теле, уколико се мушким данима одведе бик.³⁵

²⁶ Р. Bogdan-Bijelić, *Gatanja (Konavli kraj Dubrovnika)*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, XXXII/1, Zagreb, 1939, 214.

²⁷ Ј. Ђорђевић, *Обичаји и веровања из Сиринићке Жупе, Живот и обичаји народни*, књ 14, СЕЗБ, XXXII, Београд, 1925, 398; М. Цепенков, *Тълкования на природни явления, разни народни вервания и прокобјавания*. СБНУ, I, София, 1889, 74

²⁸ Информант: Нада Ђурић, рођ. 1945. у Баранди, живи у Опову.

²⁹ Вид. нап. 20.

³⁰ Вид. нап. 9, 329.

³¹ Т. Бонева, *Социални групи и общности*, Странджа, София, 1996, 368.

³² М. Lang, *Samobor*. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, XIX/2, Zagreb, 1914, 197.

³³ А. В. Гура, *Брак и свадба в славянској народној културе: Семантика и символика*, Москва, 2012, 581.

³⁴ Д. Ножинић, *Етнографско-фолклористичка рукописна грађа у својини аутора*, б.г., Дугујем захвалност Д. Ножинићу за грађу коју ми је ставио на располагање.

³⁵ Н. Беговић, *Живот Срба Граничара*, Београд (Библиотека „Баштина“ књ. 19), 1986, 268.

Уторак

Код свих јужнословенских народа се за уторак везују потпуно супротне народне представе у односу на оне које су типичне за понедељак. Док се за понедељак везују појмови *први, почетни, јак*, уторак је одређен као *други* и *слаб*. Некадашњи облик *вѣторый*, који је у српском и хрватском језику потиснуо облик *други*, унео је у народну представу о уторку и значење понављања (уп. *повторавати*).³⁶ У Србији се веровало да ће се, ако неко умре у уторак, до следећег уторка смрт у породици поновити.³⁷ У Бугарској се сматрало да ће се, уколико се свадба обави у уторак, и брак поновити (дакле, онај који се склапа се неће одржати).³⁸ Овим даном се, иначе, код Јужних Словена није одлазило у просидбу, зато што се сматрало да ће исход бити неуспешан.³⁹

Уторак је најчешће сматран најгорим, најлошијим, тешким и несрећним даном код свих јужнословенских народа: „несрећен, лош и многу тежок ден“;⁴⁰ „utorak је најgori dan; utorak i petak uopće su nesretni dani“⁴¹; „лош, тежък (хаталия) ден“.⁴² Код Срба и Бугара се неретко називао и „мртвачким даном“, чему је могла допринети и фонетска сличност лексема „(у)торник“ и „уморник“.⁴³ У народу се посебно опасним сматрало спајање негативне семантике уторка и Божића, будући да се веровало да ће цела година бити онаква како протекне Божић. У Црној Гори се веровало да ће зима бити оштра, а цела година без приноса, уколико Божић падне на уторак.⁴⁴ У Хрватској се, у складу са тим, говорило: „Ослободи ме, Боже, уторника Божића и приступнога годишћа“.⁴⁵

Готово сваки посао и активност који су започети у уторак, према народним представама, неће дати добре резултате или ће бити потпуно неуспешни. У Србији се веровало да је битка на Косову (1389. године) изгубљена, зато што се одиграла у уторак.⁴⁶ У Бугарској се сматрало да ће

³⁶ Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. knj. 3. Zagreb, 1973, 552.

³⁷ С. Грбић, *Српски народни обичаји из среза Бољевачког, СЕЗб*, књ. 14, Београд, 1909, 13.

³⁸ Г. Михайлова, *Облекло, Ловешки край*, Софија, 1999б, 185.

³⁹ А. Анчев, *Сватбени обичаји и обреди*, Сакар, Софија, 2002, 272.

⁴⁰ Вид. нап. 9, 121.

⁴¹ Вид. нап. 20, 62–63.

⁴² А. Стойнев, *Българска митология – енциклопедичен речник*, Софија, 1994, 71.

⁴³ Љ. Раденковић, *Време у народној демонологији Словена*, Време, вакал, земан. Аспекти времена у фолклору, Београд, 2013, 24.

⁴⁴ *Вукове народне пословице с регистром кључних речи*. Београд, 1996, 337.

⁴⁵ Вид. нап. 20, 63.

⁴⁶ М. Недељковић, *Годишњи обичаји у Срба*, Београд, 1990, 254.

се породица угасити, ако се у уторак почне копање темеља за кућу.⁴⁷ Овим даном се није радило на њиви, око оваца, нису се насађивале кокошке на јаја. Код Срба у Хрватској се сматрало да кокошка треба „преуторчити“, односно да је треба насадити на јаја кад прође уторак да пилићи не би угинули.⁴⁸

Забране обављања уторком тзв. женских послова везаних за шивење и ткање упућују и на, у народној култури, везу овог дана са хтонским светом. У Хрватској се веровало да ће мушкарцу из куће наудити вештице, ако носи одело које је ткано у овај дан.⁴⁹ У Северној Македонији се говорило да уторком „ђаво држи маказе“, па је било забрањено коришћење маказа и уопште шивење.⁵⁰ У Србији и Бугарској се није сновала основа за ткање, зато што се веровало да ће жена, ако то чини, остати удовица.⁵¹ Код Хрвата и Словенаца се говорило да ће код жена које пред у уторак доћи Торка/Торкља/Творка/Торко/Торчица и казнити их тако што ће их растргнути.⁵² Торка је, како и назив упућује, персонификација уторка, односно митолошко биће које има патронатство над овим даном. Иначе, код свих словенских народа постоје народна веровања и предања о персонификованим данима. Најраспрострањенија су народна веровања о персонификованим женским данима – (Светој) Среди, (Светој) Петки и (Светој) Недељи, док се персонификације мушких дана срећу прилично ретко. Торка се, према својим акцијама и својствима, најчешће мало разликује од Среде и Петке, које кажњавају жене које раде у њихове дане, према народним предањима Срба, Бугара и Македонаца.⁵³

Поједини уторци у народном календару су сматрани посебно опасним данима и тада се избегавао сваки рад. На пример, девети уторак после Божића се у Србији празновао ради заштите од болести и грома. Овим даном жене нису ткале, зато што се веровало да ће мушкарац који носи одело које је изаткано у Девети уторак погинути у рату.⁵⁴

Међу јужнословенским народима се веровало да ће дете које се роди у уторак бити несрећно целог живота, да ће бити болешљиво и много па-

⁴⁷ И. Николов, *Къцата*, Сакар, Етнографско, фолклорно и езиково изследване, София, 2002, 136.

⁴⁸ Вид. нап. 34.

⁴⁹ Вид. нап. 45.

⁵⁰ Вид. нап. 9, 122.

⁵¹ Д. Ђорђевић, *Живот и обичаји народни у Лесковачком крају*, Лесковац, 1985, 34.

⁵² М. Мепсеј, *Sem vso noč lutal v krogu. Simbolika krožnega gibanja v evropski tradicijski kulturi*. Ljubljana, 2013, 77.

⁵³ Вид. нап. 1, 58.

⁵⁴ Д. Ђурић, *Народне представе о уторку код Јужних и Источних Словена*, Зборник Матице српске за славистику, 89, Нови Сад, 2016, 37.

тити.⁵⁵ За несрећног човека се говорило да се „родио у уторак“ или да је „рођен на (црни) торник“.⁵⁶

Међутим, у Црној Гори и Херцеговини се јавља нетипична, позитивна квалификација уторка. Како је раније наведено, веровало се да је овог дана, као мушким данима уопште, добро организовати свадбу, зато што ће то помоћи да се роди мушко дете.

Четвртак

Према називу у свим словенским језицима, четвртак је „четврти дан“: *четвртак* (српски, хрватски), *четвџртџк* (бугарски), *четврток* (македонски), *četrtek* (словеначки).

Код свих Словена се четвртак обично сматрао повољним даном за почетак и обављање многих пољопривредних послова (орање, сетва, жетва), затим организовање свадбе и грађење куће. Поменуте активности су везане за родност, берићет и богатство, који су, према народним представама, дарови с *оног* света, односно дарови предака. Тиме се у општој оцени четвртка може видети и његова веза са оностраним светом. На ову везу упућује и македонско народно веровање да је четвртком, уз суботу, најбоље започети грађење гробнице.⁵⁷

Код Јужних Словена се такође јављају позитивне квалификације четвртка, најчешће веома сличне онима које се везују за понедељак. Уколико се недеља схвати као празнични, „празан“ дан, који се по квалификацијама издваја од осталих, она би се могла изоставити приликом рачунања радних дана седмице. У том случају би се седмица могла поделити на два дела, па би прву половину чинили понедељак, уторак и среда, а другу половину – четвртак, петак и субота. Четвртак би на тај начин био први дан друге половине седмице и, попут понедељка, сматрало се да је повољан за почетак и обављање многих послова. У Србији се овим даном одлазило на орање, сетву и жетву, садиле су се воћке, насађивале кокошке на јаја; веровало се да је „добар“ и „лак“ дан, па се понегде називао и „свети четвртак“.⁵⁸ У Северној Македонији се, исто тако, сматрао срећним и повољним за обављање ратарских послова, затим за сновање основе за ткање.⁵⁹ С друге стране, код Хрвата је забележено народно веровање,

⁵⁵ Вид. нап. 31, 22.

⁵⁶ Д. Маринов, *Народна вяра и религиозни народни обичаи*, Софија, 1994, 259.

⁵⁷ Љ. Ристески, *Посмртниот обреден комплекс во традиционата култура на Мариово*, Прилеп, 1999, 80.

⁵⁸ Вид. нап. 20, 62.

⁵⁹ С. Тановић, *Српски народни обичаји у Ђевђелијској кази*, СЕЗБ, књ. 40, Београд, 1927, 8.

настало под утицајем старозаветне приче о настанку света, да се овим даном не сме сновати, зато што је у тај дан и „свет основан“.⁶⁰

Позитивној општој квалификацији четвртка код јужнословенских народа је свакако допринело то што он није дан када се пости, попут дана који му претходи и који следи за њим. Такође, за овај дан је везан веома мали број забрана рада, што га је чинило погодним за обављање свадбеног обреда и весеља. Забране обављања неких послова су најчешће биле мотивисане страхом од грома, олуја и града и обично су везиване за одређене четвртке у години око великих хришћанских празника (четвртак Беле недеље, четвртак Тодорове недеље, Велики четвртак, четврци од Ускрса до Св. Тројице, Спасовдан, итд). Веза четвртка и грома је присутна у јужнословенским (и источнословенским) народним веровањима да овим даном Свети Илија гони ђавола и гађа га муњама. По свему судећи, четвртак је код старих Словена био посвећен богу грома Перуну, којег је у систему хришћанских светаца потом заменио Свети Илија. У прилог овој хипотези иду и полапски назив за овај дан „Peräunedân“ (*Перунов дан*), као и назив у Полесју „Громовой день“ за четврти четвртак по Ускрсу.⁶¹

Ипак, у народним веровањима на појединим територијама се срећу и нетипичне квалификације четвртка. На пример, у околини Пећи се говорило да је четвртак најбољи дан, али да има један опасан или „рђав“ час. Пошто се није знало када је, људи су избегавали да започну послове четвртком да не би погодили баш тај час.⁶² На истоку Северне Македоније и у ловешком крају у Бугарској се јавља и представа о четвртку као опасном и тешком дану, будући да су четвртак сматрали средином седмице.⁶³ У Бугарској се срећу и негативне квалификације четвртка, настале под утицајем народне етимологије. Четвртак се, тако, могао сматрати даном када није добро започети посао, зато што се неће завршити – под утицајем сличности лексема „четвџртџк“ и „несвџртџк“.⁶⁴

У народним веровањима Јужних Словена су веома ретке персонификације четвртка, као и других мушких дана. У првом издању Вуковог *Рјечника* се уз одредницу „Четвртин“ наводи и причица о жени која је прела уочи четвртка, па је помислила да је он дошао да је казни.⁶⁵ У

⁶⁰ К. Lovković, „*Na zimu nema junaka!*“ *Poslovice i izreke iz Lukovišća u Podravini*, Etnografija Hrvata u Mađarskoj, 5, Pečuh, 1998, 73.

⁶¹ С. М. Толстая, *Четверг*, Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5 т. под об. ред. Н. И. Толстого, т. 5, Москва, 2012, 534.

⁶² С. Тројановић, *Главни српски жртвени обичаји. Старинска српска јела и тића*, Београд, 1983, 178.

⁶³ Вид. нап. 9, стр. 431; С. Ракшијева, *Земеделие*, Сакар, Софија, 2002, 83.

⁶⁴ Д. Маринов, *Избрани произведения в два тома*, т. 2, Софија, 1984, 126.

⁶⁵ В. Караџић, *Српски рјечник* (1818), Сабрана дела Вука Караџића, књ. 2, Београд, 1966, 899.

Словенији се у једном народном предању среће нешто развијенији лик Четвртка. Према овом предању, једној жени је изненада умро муж. Пошто су живели у кући која је била веома удаљена од других, жена је одлучила да у току ноћи сама припреми и чува покојника.⁶⁶ Међутим, када се приближило глуво доба, покојник је почео да се помера и да говори жени да треба да га остави самог или ће је „самлети у прах“. Жена је знала да то не сме учинити, зато што би се покојник повампирео, али се прибојавала да неће сама са њим дочекати зору. Тада су се у кући појавила „два велика мушкарца“, која су до зоре лесковим гранама ударала покојника када би он покушао да се подигне. Пошто је опасност прошла, „мушкарци“ су се представили као Торек и Четртек и објаснили жени да су јој помогли, зато што их је увек поштовала и тим данима није радила.⁶⁷

Закључна разматрања

У народној култури Јужних Словена се срећу представе о понедељку, уторку и четвртку које су противречне и чије разлике не мири заједничка припадност „мушким“ данима. У семантизацији понедељка је од кључног значаја његова позиција у седмици и предзнак „први“/„почетни“. Припадност непарним данима није била од великог значаја, али је, у погледу започињања многих послова, подударна са позитивним вредновањем понедељка као првог дана. С друге стране, за уторак се везују потпуно супротне квалификације, што је такође последица народног вредновања његовог места у седмици. С обзиром на то да је понедељак први и најсрећнији, уторак је, као дан који следи за њим, окарактерисан као најгори и најнесрећнији.

Општа вредновања уторка и четвртка код јужнословенских народа су добар показатељ да припадност парним или непарним данима није играла значајну улогу у квалификацији ових дана. Иако је и четвртак паран дан, већином је вреднован позитивно, за разлику од уторка. У народним представама о четвртку и његовој сличности са понедељком утицаја је имало место четвртка у седмици и поглед на њега као први дан друге половине седмице.

Заједничка црта мушких дана се може уочити у народним веровањима у појединим јужнословенским регијама да ови дани могу допринети рађању мушког детета или мушког младунчета. Такође, за разлику од жен-

⁶⁶ Код свих словенских народа се сматра да се покојник у току ноћи мора „чувати“, а посебно треба водити рачуна да га нека животиња не прескочи, зато што би се, према народним веровањима, повампирео.

⁶⁷ Вид. нап. 16, 129.

ских дана, мушки дани су ретко персонификовани. Ликови Понедељка, Уторка и Четвртка се готово не јављају у народним веровањима Јужних Словена.

Драгана С. Ђурић*

Српска академија наука и уметности
Балканолошки институт
Кнеза Михаила 35
11000 Београд

Кључне речи: дани у недељи, „мушки“ дани, народна веровања, народна култура, Јужни Словени

Dragana S. Djurić

MALE DAYS IN SOUTH SLAVIC POPULAR BELIEF

In the folk culture of Slavs, the semantics of the days of the week assumed special significance. Depending on the popular attitude towards certain day of the week and whether it was considered auspicious or ominous, fortunate or unfortunate, easy or difficult, people tended to engage in different activities – from undertaking and performing everyday tasks or seasonal work, to going through different rites and rituals. This paper focuses on the popular attitude towards so-called male days in South Slavic tradition. The paper examines the origin of certain qualities attached to particular days and their impact on popular belief. The researched corpus included monographs, research papers, and studies on the South Slavic popular perception of time and days of the week.

* draganasdjuric@gmail.com